

Kirkerådsleder Nils-Tore Andersen:
KIRKEBYGGET SOM KIRKENS OG FOLKETS HUS.
Innledningsforedrag på Norsk kirkebyggkonferanse i Stavanger
1.sept. 2008

Over inngangsdøren til H.C.Andersens skole i Odense står det: "I skolen skal man træde varsomt for her bliver mennesker til." Det er en glimrende inngangstekst på en skolebygning. For det er nettopp det skolen skal: utvikle mennesker.

Hvis dette kan sies om skolen, så kan det med enda større rett sies om kirkebygget: I kirken skal man gå varsomt for her blir mennesker til. Kirkens budskap handler nettopp om det. Gud ble menneske for å gjøre oss til mennesker igjen. Det er en sentral side av det kristne menneskesynet at vi som mennesker er skapt i Guds bilde til å være medmennesker. Vårt gudgitte kall er å være mennesker. Grundtvigs slagord: "Menneske først, kristen så" er ikke så dumt formulert. Gud vil bringe oss ved frelsesverket tilbake til det å være mennesker. Slik Gud fra skapningens dag hadde tenkt det.

Kirkerommet har gitt meg utrolig mange gode opplevelser og rike minner. Jeg er glad i kirkerommet. Jeg er glad i gudstjenesten vår og jeg føler meg hjemme i Den norske kirke. Her er det høyt under taket, lave dørterskler og solid grunnmur.

Ja, er det nå så sikkert? La meg si det slik: Det SKAL være høyt under taket i kirkerommet. Ingen skal slå hodet i bjelkelag av fordømmelse og meningsterror. Her skal syndere av alle slag kunne trekke frisk luft og ikke klam, fuktig luft under lave tak. Her skal nåden forkynnes grenseløs høy, grenseløs bred, grenseløs lang og grenseløs dyp. Martin Luther sier om kirken.: «Kirkens ansikt er en synders ansikt.» Det er nok det jeg synes er den beste karakteristikken av hva kirken er, - eller burde være. Kirken er ikke bare en samling av de vellykkede. Det er nådens sted for syndere. Oppreisningens og forsoningens rom.

Jeg elsker det høye himmelhvelv i kirkerommet som forteller meg at Gud er høyere enn mine tanker, romsligere enn mine rammer og videre i sin kjærlighet enn hva jeg er i min.

Kirkerommets storhet og mektighet forteller meg uten ord hva profeten ønsker å si meg om Gud: " Så sier han som er høyt opphøyet, som troner evig og heter Den Hellige: I det høye og hellige bor jeg og hos den som er knust og nedbøyd i ånden. Jeg vil vekke de nedbøydets ånd til liv og gjøre de knustes hjerter levende. " (Jes 57, 15)

Jeg har egentlig aldri blitt helt fortrolig med de enkle arbeidskirkene. De som ser ut som kornsiloer og rimibutikker. Men de er laglige og nyttige for dagens behov for kirker. I min ungdomstid var det kun godstjenester og i beste fall konserter i kirken. De fleste av ukens dager stod kirken lukket og tom. I dag er kravet en kirke som brukes hver dag i uken og ofte både på dagtid og kveldstid.

Kirken skal i dag være både det hellige rom, sjømannskirke med kirkekafe og vafler, det intime konsertlokalet, den lille bedehussalen og ungdomshuset samlet til ett. Her skal terskelen være lav, og her skal folk oppleve en romslig og vidtfavnende og inkluderende kirke, og forhåpentligvis også en misjonerende kirke.

For meg er det viktig at både kirkebygget og virksomheten som drives der går i dybden, men at det samtidig er høyt under taket. Høyt under taket må ikke bety at vi blir konturløse. Jeg har vel ikke så veldig mye til overs for de kuuuule prestene som skal gjøre gudstjenesten om til en eksperimentkasse for folk i kirkens gråsoner. Høyt under taket betyr ikke at vi skal møte mennesker med et utvannet og religiøst pjatt. Høyt under taket betyr heller ikke at folkeflertallet eller folkemeningen skal bestemme kirkens innhold. Da har kirken misforstått sin oppgave.

Høyt under taket kan vi bare snakke om i den grad det bygges i dybden. Det er i kirkens grunn, i evangeliene om Kirkens Herre, i dens bekjennelse, i tradisjonen og i vitnesbyrdet at kirkens begrunnelse ligger. Å bygge på noe annet, er for kirken å bygge på sand. Det raser til slutt sammen.

Bare den kirke som bygger i dybden vil kunne ha høyde under taket. Og det er her vi så ofte tar feil, dessverre.

Det er viktig at kirken har noe å si om vår tids forurensning, utnyttelse av naturressursene og forvaltning av jordkloden. Hvem skulle uttale seg med tyngde om dette, om ikke kirken? Det er flott at vi har en tydelig kirke her. Men kirken har selvsagt ingen ekspertise i oljeboring og breddegrader. Kirken kan og bør legge de etiske premissene. Det er kirkens oppgave. Kirken kan selvsagt heller ikke si hvordan det vil gå det enkelte menneske ved livets slutt, men den kan forkynne frelsens vei, slik evangeliene gjør det. Det er kirkens oppgave.

Hva ønsker jeg å si? Jeg vil si at kirken lett kan bli overfladisk og lettvin om den ikke bygger i dybden i sin forkynnelse og i sin veiledning.

Hva kan det ha seg at kirken spriker som staur i bondens favn? Noen vil si fordi det er blitt så høyt under taket i kirken. Det er jeg ikke enig i. Svaret mitt er at kirken for lite går i dybden i kirkens tro. Kirken argumenterer på samme måte som politikere i stedet for å tale et profetisk budskap inn i tiden om miljøvern, om egoisme, om forbrukermentalitet, om forsoning, og om frelse og troens liv.

Min påstand er at til dypere kirken går, til høyere og friere blir det i kirkens rom. Da vet vi nemlig hvorfor kirken er til og hva kirkerommet skal være til. Jeg tror det er viktig at kirken våger å være kirke.

Alt det jeg nå har sagt må selve kirkebygningen være en tjener for. Et kirkebygg må og skal skille seg fra andre bygninger ved at den i alle fall har to forskjellige dimensjoner å ta hensyn til. Den ene er at bygningen skal fungere som en praktisk ramme omkring menneskelige handlinger, som for eksempel det å sitte godt, se godt og høre godt. Den andre funksjonen er at kirkebygningen skal si noe om handlingens egentlige mål. Når de er av ren immateriell og usynlig karakter, som for eksempel Gud selv, Guds makt, hellighet og kraft, hans nåde og kjærlighet, osv. må kirkens form nødvendigvis få verdi som symbol. Kirkebygningen og selve kirkerommet skal være med å uttrykke det guddommelige. Vi merker med en gang når vi går inn i en kirke og i et kirkerom hvor arkitekten har forsøkt både i helhet og detalj å beskrive den evige sannheten.

Arne E. Sæther, Kirkedepartementets inntil nå rådgiver i kirkebyggsaker, skriver i en artikkel at " Å tegne kirke er en spennende og krevende oppgave. Min erfaring er at de fleste arkitekter har alt for liten kjennskap til funksjoner og krav som må stilles til kirkerommet. Et orgel er langt større enn man tror. Liturgisk kor skal ha god kontakt med resten av menigheten og være med i samlingen rundt bordalteret. Ved konserter skal man unngå at alter og døpefont blir nedrigget av utstyr. Det skal settes av nok plass annet sted. Det skal være god plass på dåpsstedet. Det skal være plass til å knele for brudeparet. Desto mer man kjenner til ritualer, symboler og uttrykk, desto friere blir man i skapelsesprosessen. Hva betyr vannet? Hvorfor har retningen mot øst så spesiell betydning? Forholdene må legges til rette for den som kommer i kirken for å møte Guds ansikt også i andres ansikter, eller for den som helst vil gjemme seg litt bort og føler trygghet ved en søyle. Tilrettelegging for funksjonshemmede er naturligvis en selvfølge, enten det nå er plass for rullestoler eller å unngå motlys som gjør liturgen til en svart silhuett.

Kirkebygget inspirerer til å bruke spennende former og nye konstruksjoner. Men faren er at man ved valg av et bygg blir så

henført av et tårns uttrykk, en konstruksjon eller noe annet som gjør at man undervurderer andre funksjoner. Så må man etterpå slite og snu om på ting for å få forhold til å fungere så noenlunde. ”

Kirkebyggerens utfordring i møte med dagens kirkeliv er å kombinere kirkerommets symbolbærende side med det praktiske, det funksjonelle og med arbeidskirkens mange løsningskrav. Går det an? Jeg mener at svaret er ”ja”. For meg er det viktig at selve kirkerommet bærer det sakrale preg som de gamle kirkene var så rike på. Kirkerommet er primært verken konsertsal eller menighetsal. I kirkerommet er det Gud som taler til oss og vi som vender oss mot ham. Gjennom vigslingen er det et hellig rom. På mange måter har vi i vår tid mistet respekten for det hellige. Det bærer også kirkerommene preg av. Jeg forstår at en ny tid krever nye presentasjonsformer. Det kan bety mikrofoner og høyttalere, lerret for powerpoint, plass til andre instrumenter, ny plassering av alterbord og prekestol, osv. Her må vi være lyttende og søkende. Den nye liturgien vi innfører om et par år har spesielle krav. I nåtidens og fremtidens gudstjenesteliv kan det være behov både for sidealter med tanke på bønnevandring og for knelebenker flere steder i kirken, kanskje minst behov for alterring ved hovedalteret. Vi må møte utfordringene i en endret gudstjenesteform hvor alterbordet står nærmere menigheten og med forrettende prest vendt mot menigheten hele tiden. Det må være plass for vandringer i gudstjenesten, og det må være plass for barna på gulvet langt fremme. Bare for å nevne noe. En oppløftet prekestol blir mindre og mindre brukt. Forkynnelsen skjer fra gulvet der menigheten er. Hvordan kan dette kombineres med at alle skal se godt, alle skal høre godt og alle skal sitte godt? Det er en av kirkebyggernes utfordring.

Kirkearkitektens bruk av sentralrommet, langskipet og korsformen blir mer sammenblandet i de moderne arbeidskirkene, og blir ikke så sterkt rendyrket som før. Det funksjonelle er det dominerende. Da arbeidskirkene kom bidro de til å alminneliggjøre kirkene. Det sakrale ble nedprioritert til fordel for det praktisk-funksjonelle. Mange

etterlyste kirkens «åndelighet» og sakrale karakter. Ideen bak bygningsformen var å samle alle menighetens funksjoner i et kirkebygg. Derfor finner en prestekontorer, menighetssaler og av og til andre funksjoner som barnehager i disse byggene. Selve kirkerommet har ofte løse skillevegger, og er dermed et flerbruksrom. Det vil si at det ikke bare kan utvides etter behov, men også at deler av rommet kan brukes til andre funksjoner. Kanskje gikk vi for langt i å nedprioritere det sakrale?

Det er viktig i et kirkerom at symbolrikdommen er til stede både i selve rommets arkitektur som i utsmykningen. Kirkerommet skal fortelle menigheten noe om Gud, hans storhet, hans kraft, hans nåde, hans kjærlighet, osv. Det er bare en som skal æres i kirkerommet og det er Den treenige Gud. Derfor har jeg lite sans for applaus under gudstjenesten for enkeltprestasjoner, det være seg verbalt eller musikalsk. I Kirkerommet er det Gud som skal æres.

Jeg tror vi frarøver den nye generasjon noe vesentlig hvis ikke det finnes et bygg, et rom som er annerledes og som appellerer til stillhet og ettertanke. Over inngangen til en kirke i Skottland står det skrevet på engelsk: "Tenk, takk og fryd dere." Kirkerommet med sin utsmykning skal hjelpe oss til det. Det betyr ikke at barns glade latter ikke skal få lyde i kirkerommet. Kan noe være ektere enn det? Det betyr heller ikke at ungdommens musikk ikke skal få lyde. Men alt som skjer her skal skje til Guds ære, og bære preg av det. Jeg er overbevist om at vi frarøver barn og unge noe vesentlig hvis vi frarøver dem kirkerommets hellige preg.

Kirkerommet er helliget til bruk for Guds barn under vandringen mot det evige mål. Gjennom dåpens handling blir barnet forent med Kristus, og nattverden er styrkemåltid på veien gjennom livet mot målet. Ordet fra Gud skal lyde til rettledning og formaning, trøst og hjelp og tro. Og bønnene og salmene skal løftes opp til Gud med takk og lovprisning. Sammen skal Guds barn i fellesskap bekjenne kirkens tro slik at vi alltid holder fast ved lærens viktige punkter.

Men menigheten er noe mer. Den er også en **social enhet** og størrelse. Derfor hadde vi i tidligere tider kirkebakken mens vi nå har menighetssalen og de mange rom for samtale og fellesskap. Det er viktig at vi i kirkerommet ikke bare sitter og ser hverandre i nakken, men at vi rundt kaffebordet og i samtaler kan dele livet med hverandre i kirkebygningen. Menighetssalen er et viktig verktøy for dette, adskilt fra selve kirkerommet.

At kirken er huset med de mange rom er forresten ganske symbolsk. Her er lekerom, musikkrom, studiegrupperom, bønnerom, kjøkken, kafé og alt hva man kan tenke seg. I kirken er det rom og plass nær sagt for alle typer interesser og engasjement.

Hva er så kirkebygget? Er det kirkens hus eller folkets hus? Det var temaet. Og svaret er som Ole Brumm sa det: "Ja takk, begge deler". Kirkebygget er primært kirkens hus, vigslet til kirkens bruk, preget av det og eid av menigheten. Samtidig er de nye kirkebyggene også folkets hus med lave terskler. Alle er velkommen til å bruke kirkens lokaliteter til positivt og byggende arbeid. Folkene som bor i menigheten skal få inntrykk av at dette er folkets hus.

Når kommunene investerer betydelige beløp i bygging av nye kirker, er det selvsagt at de ønsker at musikk-korps, speidergrupper, rotaryklubber, eldretreff og hva det nå måtte være skal få benytte kirkens fasiliteter. Slik blir kirkebygget et sentralt bygg for alle i kommunen. Det må imidlertid være opplagt at først og fremst må kirkens mange egne aktiviteter få rom. Gjennom trosopplæringsprosjektet kan det bli mange dagaktiviteter og behov for mange ulike rom.

Kirkene står i mange kommuner som levende kulturbygg. Og slik ønsker vi at de skal oppfattes. Kirkebyggene er konkrete uttrykk for vår kristne kulturarv og vårt kristne verdigrunnlag og synliggjør vesentlige sider ved vår historie i 1000 år. Gjennom beliggenhet,

utforming og utsmykking forkynner de sitt budskap til stadig nye generasjoner og vitner om menneskers liv og tro. Det er rundt 1650 kirkebygg som faller inn under kirkelovens definisjon av kirke eller kapell. Over 200 av dem er fredet, og nær 800 kirker har status som verneverdige.

Men ikke bare byggene er kultur. Også det som drives i kirkebygningen er kultur. Det er klart at det stilles egne krav til kirkebygningen som folkets kulturhus. Særlig ligger utfordringen knyttet til kirkerommet. Den kunst som skal fremføres her må være av en slik beskaffenhet at den passer inn i et vigslet kirkerom. **Kirkerommet skal være åpent for alle, men ikke for alt!** Likevel må jeg få legge til at skulle noe rom være åpent for selve livet og livets kamp mellom det onde og det gode, tvil og tro, sorg og glede så er det nettopp kirkerommet. Derfor må ikke grensene for hva som kan finne sted her rammes inn av det vi vanligvis kaller for kristelig oppbyggelig.

Kirkerommet er heller ikke en konsert- og teatersal på den måten at alter, døpefont og prekestol kan flyttes på eget initiativ for å gjøre plass til det som skal skje. Disse elementene har en gjennomtenkt plass i kirkerommet og forkynner ved sin tilstedeværelse et budskap om Gud. Heller ikke bør altertavle og utsmykking skjules av tepper eller filmlerret. Visstnok er kirken på mange måter et folkets hus, men det er først og fremst et gudshus, og skal behandles deretter.

Kirkebygningen er et sted der både himmel og avgrunn kommer til syne. Kirkebygningene er til for å romme livskultusen i møte med livet og døden. Kirkebygningene har stor betydning for menneskers møte med Gud. Og det gjelder ikke minst kirker med tilknytning til gravsteder. Disse kirkene har en funksjon langt ut over det å være gudstjenestelokaler. Kirkene er identitetsmarkører i landskapet, de er religiøse symbolbygg og navigasjonspunkt for store deler av folket også i dag. Kirkebyggene er i seg selv et kunstuttrykk, og de bærer i seg vår troshistorie. Kirkene er kulturhus på den måten at mye av kulturhistorien i Norge er nettopp knyttet til disse byggene.

I Gjønnnesutvalgets innstilling formuleres dette på denne måten: "Gjennom liturgier, prekener, andakter, høytidene og de mange ritualene knyttet til de ulike livsfasene menneskene gjennomgår, har kirken en rolle som livstolker i samfunnet og den enkeltes liv. Dette er for offentligheten tydeligst i overgangsritualene dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse, men det er synlig for allmennheten også når det gjelder kirkeårets gang, med de ulike høytider hvor julen er den med størst folkelig oppslutning i vårt land. For mange enkeltpersoner er også høymessen og andre gudstjenester den jevne puls, et «program» som de kan «vaske» sitt eget liv mot, et speil å se seg selv og verden i, en «samtalepartner» som gir dem nøkler til å forstå sitt eget liv. "

Jeg har stor sans for et nytt kirkebygg som ligger i Åmot i Modum. Der er kirken bygget sammen med det offentlige biblioteket. Til høyre ligger kirkerommet, kirkens smårom og kirkens kontorer. Til venstre ligger biblioteket. Men det er felles inngang og felles foajé som er utformet som et kirketorg eller kafé, om du vil. På den måten møtes to kulturhus i kommunen og terskelen til kirkerommet blir enda lavere. Det er også naturlig for dem som besøker biblioteket å stikke hodet inn i kirkerommet, kanskje sette seg ned en stille stund i et rom hvor det er ro og fred. Det er alltid viktig at kirken er der folk er.

Kirkebygget er kirkens hus. Det er menigheten som eier det og som leder virksomheten i huset. Men det er kommunene som i stor grad bærer kostnadene ved vedlikehold og fornyelse. Derfor kan jeg ikke slutte av dette foredraget uten å si noen få ord om kommunenes ansvar for "kirkens og folkets hus" i kommunen.

Manglende vedlikehold over lang tid har medført at kirkene og kirkenes utsmykning mange steder er i dårlig stand. Riksantikvaren har tidligere beregnet at etterslepet i vedlikeholdet for de kulturhistorisk verdifulle kirkene utgjør godt over 3 mrd. kroner.

Mange av landets kirker, uavhengig av vernestatus, har behov for investeringer eller oppgraderinger som kan gjøre kirkene mer tjenlige for sitt bruksformål. De anslag som er gjort på det samlede vedlikeholds- og oppgraderingsbehovet for alle landets kirker, summerer seg til rundt 8 mrd. kroner.

Riksantikvaren har påpekt at kommuner og menigheter ofte har begrenset kunnskap om de faglige kravene som stilles ved istandsetting av kirker. Den spesialiserte håndverkskompetansen som trengs, er lokalisert til få fagmiljøer og er ikke uten videre tilgjengelig. Inntil nylig har kunnskap og dokumentasjon om den enkelte kirke i liten grad vært registrert og systematisert.

Folks ønsker om hvordan kirken skal være og fungere spenner vidt. Vi hadde i kommunen vår nedsatt et utvalg med tanke på å forberede arbeidet med en ny kirke. Fra før av har vi tre kirker i kommunene. En liten steinkirke som er over 800 år gammel og to arbeidskirker 20 og 30 år gamle. Nå ønsket rådmannen en katedrallignende kirke på en sentralt og høytliggende tomt i kommunen. Rådmannen ga uttrykk for at han selv ikke var så interessert i kirkens arbeid, men en hver kommune må jo ha et verdisymbol, sa han og fortsatte: Om det verdisymbolet blir en moské eller kirke var for ham det samme, men han regnet med at majoriteten i kommunen ønsket en kirke. Og da skal det være en skikkelig kirke, la han til. I utvalget var det en lokal politiker som var opptatt av at ingen av arbeidskirkene egnert seg til bryllup og den gamle steinkirken hadde så kort langskip at kantor bare fikk med de første notelinjene før bruden var fremme. Nå må vi få en kirke som vi kan gifte oss i og få med oss hele bryllupsmarsjen, sa han med overbevisning.

Hvem sier at ikke kirken er et folkets hus!

La meg avslutte mitt innlegg med å minne hverandre om det siste som skjer fra alteret under en hver gudstjeneste: Velsignelsen. Den samme velsignelsen har fulgt Guds folk i generasjoner på generasjoner, og den er alltid like sterk. Vi tar imot den på ulike måter. Noen med løftet hode og utstrakte, åpne hender, - noen med

senket hode og andre med korstegning på sin panne og bryst. Men velsignelsen er like fullt den samme for oss alle i hvilken livssituasjon vi enn måtte befinne oss i. Herren vil bevare oss og la sitt ansikt lyse over oss og han vil være oss nådig. For en rikdom å gå ut fra kirken med.

FORTELL VELSIGNELSEN I BOLIVIA (Herren velsigne deg og bevare deg, Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig, Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred)

Hvor rik han var, midt i sin fattigdom, som fikk leve sitt liv under Guds veldige velsignelse. Vi ønsker at kirken uansett arkitektur, utforming og utsmykking skal få med seg noe viktig som kan bære dem og velsigne dem i hverdagen. Derfor står et hvert kirkebygg der som tegn på tro, håp og kjærlighet som varer.

Takk for oppmerksomheten.